

Tone
Pavček

Poenotena sivina

Ni kaj: stvari gredo nezadržno naprej v svojem sivem in neprijaznem toku; počasi, se zdi, se bomo že privadili nanje in jih, smejočih lic ali z želvami na čelu, bržkone pa že ravnodušni do kraja, sprejeli. Saj se razumemo: po jedrih, ki so zjedrila stvari do ostrine in absurda — kako res je, da se iz narobe stvari vidi prava podoba! — iz teh jedrc so si brumni jedrčki zdaj izmislili osnove, ki naj bi »poenotile izobraževalne programe«. Nič drugega: pri drugih vratih se vsiljivec vrača, rahlo preoblečen, a vendar takoj razpoznaven. Upam, da se mu ne bo godilo bolje kot prvič. A ni moj namen pisati o tem nelepem poglavju jugoslovskega lažnega patriotizma in lažne enotnosti. Zanima me tisto, kar je že mnogo dlje med nami, česar smo se skoroda že privadili kot slabega zraka v nezdravem okolju: ubijajoče neustvarjalne splošnosti, sive povprečnosti, poenotene vseenosti. O tem torej.

Bržčas naš čas ni več čas za posameznika, za razcvet osebnosti in za ti-sočposebnosti. Naščas, duh tega časa našega stoletja kjerkoli na tej zemeljski krogli, na kateri se pehamo svoj kratki vek, je naklonjen splošnemu, množičnemu, masi, ki naj jo že kdo gnete in uravnava v tako ali drugačno, a zmeraj srečno prihodnost. A ne samo to; predvsem je naš čas naklonjen urejenemu in zveličavnemu sistemu, v katerem naj bilo vse, ali vsaj čim več jasno in poravnano, urejeno, spravljeno v sklope z napisi, označbami, sistemu, ki obravnava vse na veliko in kjer za majhen, pa najsi še tako poseben cvet ni ne posluha ne prostora. Iz takega sistema letijo brez obzira in ozira vsi in vse, kar bi motilo urejenost in poravnano; stišati jih je treba na poenoteno jakost, skrajšati za tisto posebno glavo, ki štrli iz povprečja, po želji in možnosti ob zvokih enoličnih puhlic o celoviti osebnosti in podobnem. Kajti rečeno je in v praksi uveljavljeno: ne moti sistema, ne drezaj s posebnim v enotnost splošnega, našega, z osebnim v skupno; se ne spodobi, pa tudi priporočljivo ni za dušni in telesni blagor! Tako smo kajpak lahko že dolgo priče temu, da vsi govorimo v nekem imenu, v imenu te ali one baze, skupnosti, združenja, zbornice, zborni govorjenje kakopak, nihče pa nič več in nič v svojem imenu, v imenu svoje glave in svoje drže, ki sprejema za vse svoje početje svojo osebno odgovornost. Je to napredek ali nazadovanje? Je to v naših današnjih razmerah koristno za tisto, kar bi morali početi za moralno (ne le materialno) učvrstitev ali morda že kar za prenovo te naše, še ne tako stare socialistične samoupravne družbe? Mislim to skupno, ki je kar po pravilu nekako splošno, to »v imenu«, ki je kar

zmeraj nekako neosebno, a zato dostikrat kar tudi nikomur ne namenjeno in nikomur koristno, to poenoteno, ki na vseh koncih duši ustvarjalno različnost, osebni zagon, ki vleče, možnost, ki se odpira kot perspektiva. Nič ne pomaga: samo iz lastne, osebne skušnje, iz svoje prsti in svojih prstov zrastle zrno kalí in postane seme za danes, če že ne za jutri, kakor bo še zmeraj nemara res, da ne more biti dobre skupnosti brez dobrih posameznikov, a da je osnovna celica, ta mali atom in hkrati vesolje — posameznik, ki naj ima, kot ima eno samo življenje, možnost, da to svoje edino življenje uresniči in udejani po svoji meri. Spoštujmo torej pravico slednjega do svojega življenja, saj je to življenje vsakega njegova temeljna vrednost, in ne vlečimo na skupno, splošno, poenoteno kopito, na mero, ki ni mera, to posameznikovo (ali narodovo) mero, pa četudi bi bila le merica!

In kaj se dogaja? Posamezniku, a tudi širšim skupnostim se tu, pred nami, nam vsem na očeh v imenu neke višje, skoroda absolutne vrednosti — včasih temu rekajo država, včasih jugoslovanski patriotizem, včasih razredni princip — utemeljuje, priporoča, pridiga, vsiljuje iz nekakšne nujnosti, da bi bilo medsebojno poznavanje, skupno edinstvo trdneje, nekakšno posplošeno povprečkarstvo, nekakšno poenotenje, za katerega naj ta ali oni žrtvuje nekaj svojega, kar je v skupnem blagru kajpada malenkost, saj bomo od tega imeli v poenotenem izobraževalnem sistemu, v poenotenem gospodarskem sistemu, v kulturi, armadi, državi, v vsem z eno besedo, nezamišljene vrednosti za nadaljnje sožitje. Da bo to res, jamči država kajpada, in ne samo ona! Tudi ta plat je, priznam, tokrat tudi z moje strani pritirana do absurda, da bi se medalja zalesketala v vsej svoji nespodobnosti.

Začenja pa se ta in taka nespodobnost že mnogo prej in mnogo bolj nedolžno; pri zamolčevanju vloge posameznika, pri uničujoče hladnem ravnodušju za posameznika, pri odrinjenju osebnosti in posebnosti v kalup skupnega in splošnega, pri znanih parolah »vsi za ustvarjalci, vsi smo odgovorni, vsi smo za vse«, pri tako imenovani kadrovski politiki, kjer je kader zmeraj pravi kader, posameznik pa ne veliko ali domala nič. Je od tega kar naprej v kulturi (in ne samo v njej) stiska s pravimi ljudmi na pravem mestu ali, kot se potem po navadi reče — kriza samoupravljanja v kulturnih institucijah? Čemu je pravzaprav vloga posameznika, še zlasti v takih izrazito osebno poudarjenih in zavezujočih stvareh, kot je ustvarjalnost, kultura, tako neznatna, tako nepomembna? Mar niso bila pretekla obdobja slovenskega duhovnega življenja zaznamovana po imenih mož, ki so to ali ono ustanovo vodili, ji dali osebni pečat, ugled in ceno? Je to Župančičeva, Goljeva in Vidmarjeva Drama, Poličeva Opera, Kozakova Sodobnost, Kocbekovo Dejanje! Ali se naj zdaj pri nas imenujejo obdobja po predsednikih delavskih svetov, direktorjev in drugih voditeljev z enoletnim mandatom in s še manjšo osebno, moralno in kulturno odgovornostjo?! Zdi se, kakor da je nezaupanje v posameznika, pretihotapljeno k nam iz stalinističnega besednjaka, ki hkrati govori o človeku kot našem največjem bogastvu in ga hkrati sumniči kot sovražnika ljudstva, opravilo škodo, ki je še dolgo ne bo mogoče prav oceniti, a ki jo bomo še dolgo občutili. Kajti: kakorkoli obračamo stvari in povzdigujemo, tudi upravičeno, kolektiv in kolektivnost, skupnost in skupno, množičnost in množično, je res in bo še dolgo, da so stvari kulture globoko in intimno osebne stvari, stvari srca, ki bije vsakemu po svoje in uravnava svoj utrip z odbijanjem časa, a zmeraj osebno, prizadeto, zaresno, sicer nič nič ne šteje, sicer je vse

bedno literatstvo, uradništvo, ništrc. Ustvarjati ozračje, da se to intimno, osebno, to človeško v vsakem človeku lahko razvije, da se sposobnosti posameznika razcveto v prid tudi drugim, bo najbrž potrebno precej bolj, kot smo to počenjali vse doslej. Pri tem pa so poenotenost, usmerjenost v povprečje, dušenje različnosti zanesljivi kažipot, ki jih nismo odpravili, ki jih ponekod z neko čudno vneto znova in znova in kar nagosto postavljamo po naši mili domovini, in ki prav gotovo vodijo v sivino in gnilo vodo nezadovanja. Bržčas je to — vsaj tako na splošno spet — vsem jasno, a konkretno tudi pri tem kar raje ostajamo pri splošnem, kot da bi negovali posebno in — tako zastrašujočo in neustvarjalno splošnost preganjali iz našega vsakdanjika.

A da ne bom natolceval: poenotene osnove za skupne izobraževalne sisteme, ki terjajo poenoteno jugoslovansko sivino in duše programsko različnost, niso zrastle samo na tleh neumrljive države in njenega etatizma. Že lep čas jih pridno negujemo v lastnem zelniku šolstva sami, kakor da bi bila naša edina sreča tako prihodnost, v kateri bo vse pošlihtano in poglihano v vedenju, sposobnostih in zlasti možnostih, da le ne bi kdo, kakšen nebodigatreba posameznik, pokukal z glavo ven iz odrešujočega in zveličavnega sistema in da se ne bi med samimi lepimi jedrimi zeljnatiimi glavami videlo kakšne prave glave! Kult povprečnosti, poenotenosti, izenačevanja vsepovsod in vsega (razen hudo redkih, pravzaprav privilegiranih izjem) pa cvete in se bohota, kakor da je vseeno, kaj bo z nami — že jutri.